

Натисніть тут, щоб

КУПИТИ КНИГУ НА САЙТІ

або

замовляйте по телефону:

(0352) 28-74-89, 51-11-41

(067) 350-18-70

(066) 727-17-62

Бібліотека світової літератури для дітей у 100 томах

Серія третя * * * (Література ХХ століття)

Микола Трублаїні

шхуна «ҚотұтБ»

 ТЕРНОПІЛЬ
БОГДАН

УДК 82-31
ББК 84.4УКР6
Т77

Бібліотека світової літератури для дітей у 100 томах «СВІТОВИД»
заснована 2004 року

Ілюстрації *Світлани Радчук*

Трублаїні М.

Т77

Шхуна «Колумб» : повість / М. Трублаїні. — Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2017. — 416 с. — (Бібліотека світової літератури для дітей у 100 томах «Світовид». Серія третя. Література ХХ століття).

ISBN 978-966-692-283-5 (серія)

ISBN 978-966-10-4553-7

Повість «Шхуна “Колумб”», хоч і написана далекого 1940 року, і досі залишається однією з найулюбленіших пригодницьких книжок мільйонів хлопців та дівчат.

Герої повісті з маленького рибальського селища викривають шпигуна, котрий має намір завадити науковим дослідженням з видобутку гелію. Юні острів'яни вступають в нерівну боротьбу з ворогом, зазнаючи жорстоких випробувань, що часом межують зі смертю, та жодні перешкоди не можуть встояти перед сміливістю та мужністю цих героїв.

Для широкого кола читачів.

УДК 82-31

ББК 84.4УКР6(7)

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

ISBN 978-966-692-283-5 (серія)
ISBN 978-966-10-4553-7

© Навчальна книга – Богдан, 2017

ЧАСТИНА ПЕРША

I. НЕЗНАЙОМКА З ЗОНТИКОМ

Марко затримався на маяку і тепер шкодував. Якби він вийшов хвилин на п'ятнадцять раніш, дощ не догнав би його. Юнак поспішав, як тільки міг. Чорні хмари облягали небо; великі прибійнні хвилі з ритмічним шумом котилися на берег; в повітрі панував той особливий спокій, який настає завжди за кілька хвилин перед бурею. Ось-ось цей спокій порушать рвучкі пориви вітру, і на землю впадуть важкі краплини, передвісники літньої зливи.

До Соколиного лишалося кілометра півтора. Ледве помітна в травах стежка починалась од моря і вела навпростець до рибальського висілка. Хлопець вийшов на стежку і побіг. Далеко попереду, між ним і висілком, маячила чиясь постать.

Марко, юнга з шхуни «Колумб», ходив сьогодні додому, на маяк, де його батько працював наглядачем. Вранці шхуна прийшла в бухту Лебединого острова по рибу, яку вона приставляла в недалекий порт, на консервний завод. Виявилось, що рибалки Соколиного висілка напередодні взяли дуже малий улов. Шкіпер вирішив затриматися в бухті на добу, перечистити мотор, а потім забрати улов за два дні й вирушити в порт. Юнга відпросився в шкіпера на кілька годин додому, на маяк. Та гостював він недовго, бо помітив, що хмариться на дощ та бурю, і почав спішити на судно. Проте дома його затримали: спеціально ж для нього приготували смачний

обід та пиріжки з м'ясом. Він і тепер ніс з собою важкенький кошик пиріжків, що їх мати передала команді «Колумба».

Біжучи, юнга поглядав на постать попереду, вгадуючи, хто б то міг бути. Сімнадцять років він прожив на цьому маленькому острові, знав усіх нечисленних його жителів і міг назвати кожного з них за кілометр. А тепер от наздогнав людину, якої ніяк не міг пізнати. «То, здається, дівчина або жінка», — догадувався він по одязі. Вона чомусь часто зупинялась і нахилилась: мабуть, зривала квіти. В руці тримала палицю.

Нарешті порив вітру хвилию побіг по траві, по зеленій стіні очерету над невеличкою трясовиною, підняв угору якусь суху бадилінку — починалась буря. Море зразу ж вкрилося білими баранцями спієних хвиль.

Вітер віяв Маркові в спину і полегшував йому ходу. Юнга наздоганяв людину з палицею. Він майже впевнився, що то якась незнайома жінка, і його розбирала цікавість, хто вона і що робить на їхньому острові. Коли до неї лишилось не більше півсотні кроків, блискавка прорізала небо, а через якусь мить розітнувся вибух грому. Зразу же на землю впали перші важкі краплі. Незнайомка зупинилась, підняла вгору свою палицю, і над нею, мов парашут, розпустився зонтик. Марко порівнявся з нею і побачив, що то була дівчина приблизно його літ. Вона міцно стискала ручку зонтика, бо вітер надимав його і рвав з рук. Дівчина, видно, була з міста: синє плаття з короткими рукавами, сандалі, білий берет, що прикривав лише половину голови, і зонтик свідчили про це. Марко не мав часу роздивлятися на неї, і, коли б через п'ять хвилин його спитали, білява вона чи чорнява, він, мабуть, не зміг би відповісти. А була вона білява, з зеленими очима і кірпатим носиком. Юнга не звернув на все це уваги, але зразу переконався, що вона не острів'янка, і тому гукнув до неї:

— Поспішайте! Поспішайте, поки рівчак під висілкою водою не залило, а то не перейдете.

Говорячи це, він притишив ходу й пішов поруч з дівчиною.

Маленький рівчак під Соколиним під час зливи перетворювався в бурхливу річку, і тоді перебратися через нього не можна було. В таких випадках люди поверталися на маяк і ждали, поки скінчиться дощ та спаде вода, або ризикували доставатись до висілка морем.

Поки Марко говорив, сипнув густий дощ і сірою завісою закрив від них рибальський виселок, куди залишилось іти найбільше десять хвилин. Дівчина підійшла близько до Марка і, трохи витягнувши руку, прикрила його зонтиком.

— Ходімо разом! — крикнула вона.

Часто мигтіла блискавка, і раз за разом гуркотів грім. Пориви вітру рвали з рук дівчини зонтик.

— Візьміть зонтик і держіть мене за руку, — сказала незнайомка Маркові.

Хлопець обережно взяв одною рукою її руку, а другою з усієї сили стиснув ручку зонтика. Хоча зонтик і заважав їм швидко йти, проте трохи захищав від дощу. Йдучи поруч з незнайомкою, Марко думав, що все одно він змокне і з зонтиком, і без зонтика, і, мабуть, доведеться забігти до якогось рибалки просушитись, бо на «Колумбі» лише одна малесенька рубка і там зробити цього не вдасться.

Ноги плутались у мокрій траві, що часом доходила до колін, і йти було важко. Нарешті добігли до рівчака. На їх очах маленький струмок, який вже біг по дну рівчака, безупинно збільшувався. Завглибшки він був, мабуть, з півметра. Вода майже вкривала кілька чималих каменів, що лежали в рівчаку і служили начеб містком. Марко знав: коли б вони запізнились на десять-п'ятнадцять хвилин, тоді вже перейти рівчак не змогли б. Хлопець увійшов у воду і простяг дівчині руку, щоб допомогти

перескочити через рівчак по каменях. Незнайомка подивилась на нього здивовано і навіть сердито.

— Чого ви у воду полізли? Я б сама...

Але він не дав їй докінчити, крикнув:

— Переходьте швидше!

Не випускаючи зонтика з руки, Марко вийшов разом з дівчиною на той бік рівчака.

Як тільки вони перейшли, вода вкрила каміння.

Дощ не вщухав. Тепер до крайньої хати Соколиного висілка лишалося кроків сто. За півтори-дві хвилини Марко і незнайомка увійшли в вуличку з калабанями.

— Вам куди? — спитала незнайомка.

— Мені до пристані.

— Гаразд, я вас проведу. Це мені майже по дорозі.

Проїшли вуличку, завернули за ріг і наблизились до берега. Бухта була відносно спокійна, на ній лише пінилися дрібні хвилі. «Колумб» погойдувався на якорі недалеко від берега; хвилі хлюпали в маленьку дерев'яну пристань і пустотливо вибігали на пісок, майже дістаючи до шаланд і каюків, повитягваних рибалками на берег.

Коли зрівнялися з хатиною рибалки Тимоша Бойчука, Марко подякував своїй супутниці і попрощався. Вона відповіла:

— Нема за що, бувайте.

Марко відчинив хвіртку, але, незважаючи на дощ, стояв і дивився услід незнайомці. Вона, пройшовши сусідню хату, озирнулася. Марко зник і зник за ворітьми.

Хоча хлопця діймала цікавість, — кортіло подивитися, куди пішла незнайомка, — проте він, уже не спиняючись і не озираючись, попрямував до дверей, витер ноги об камінні східці й увійшов у сіни. З кімнати лунали знайомі голоси. У Бойчука часто збиралися сусіди-рибалки, бо хата його стояла найближче до моря, двоє вікон виходили на берег і звідти зручно було наглядати за шаландами й човнами під час негоди.

Марко ввійшов у кімнату, привітався й попросив дозволу обсушитись. Хазяїн негайно провів його в кухоньку, де в печі палав огонь. Переходячи туди, юнга чув, як один з рибалок говорив:

— Отож вся сила в цьому піску. Через той пісок він і приїхав сюди на ціле літо разом із дочкою.

II. НА «КОЛУМБІ»

Шхуна «Колумб» належала Рибтресту. Це було невеличке, але містке судно. Воно ходило під мотором із швидкістю п'ять-шість миль за годину, а під парусами при доброму вітрі — в півтора раза швидше. Іноді «Колумба» посилали в море рибалити, але переважно він перевозив рибу, сіті та різну снасть. Останнім часом «Колумб» регулярно обходив рибальські артілі, забирав у них рибу і приставляв її на консервний завод, що знаходився миль за двадцять п'ять від Лебединого острова, поблизу курортного містечка.

Ніхто не знав, коли й де побудовано цю шхуну. Ще в громадянську війну якимось прибило її до берега, напівзагнаною, без людей, з обламаною щоглою, понівеченим бортом, без стерна. Мотора тоді на ній не було. На борту зберігся напис «Колумб». Кілька тижнів ніхто не чіпав цієї шхуни. Потім рибалка Стах Очерет захопив кількох товаришів підтягти її на береговий пісок та обкласти киль камінням. Років зо два шхуна стояла нерухомо і була пристановищем для рибальських дітей, що охоче гралися поблизу неї і в літні дні ховались під її бортами від спеки. Тільки на третій рік той самий Стах Очерет прийшов до сільради й запропонував полагодити шхуну, бо матеріал, з якого її зроблено, цілком витримав іспит, завданий йому морем, сонцем, дощами, морозами і людьми, які теж не дуже шкодували судно, кинуте напризволяще. Шхуну відремонтували, поставили на ній нову щоглу,

полагодили стерно, обладнали маленьку рубку і збили в кінці напису «Колумб» твердий знак.

Стаха Очерета призначили шкіпером «Колумба», і з того часу він не розлучався з шхуною. Пізніше «Колумб» передали Рибтресту. Тоді на ньому поставили мотор. Правда, Очерет завжди віддавав перевагу парусам, а мотором користувався лише в тих випадках, коли паруси звисали на щоглі нерухомо або вітер віяв просто в лоб.

Команда на «Колумбі» була невелика. Крім шкіпера, до її складу входили моторист, матрос-стерновий та юнга. Всі вони були жителі Соколиного висілка на Лебединому острові. Молодий рибалка Левко Ступак недавно скінчив курси мотористів і тепер працював на шхуні. Стах Очерет жартома називав його «механіком», так само як називав він юнгу Марка «головним коком», стернового Андрія Камбалу — «боцманом», а шхуну — «бойовим кораблем».

Того дня, коли злива захопила Марка в полі, на борту шхуни були тільки Левко й Андрій. Перший перечищав мотор, а другий латав паруси. Коли почався дощ, обидва поховалися в рубку. Рубка на шхуні була така маленька, що в ній разом могли спати тільки двоє. В негоду, коли шхуна стояла біля причалу або на якорі, команда, ховаючись від дощу та вітру, насилу вміщалася в рубці.

Злива тривала майже годину. Коли ж вона вщухла, до шхуни підійшли один за одним два каюки. В першому сиділи Марко з Тимошем Бойчуком, а в другому — шкіпер Стах Очерет.

Після дощу вода в бухті скаламутніла, бо в неї з острова нанесло намулу. Брудні хвилі безперестану підкидали шхуну, але звичні до качки рибалки не помічали її. Всередині шхуни все промокло, на дні зібралось чимало дощової води, і юнгу негайно поставили виливати її. Він працював старанно, швидко зачерпуючи воду відерцем та виливаючи за борт. Поспішав, бо мусив ще й готувати вечерю.

Очерет скочив на шхуну майже слідом за Марком і Бойчуком, прип'яв до корми каюк і привітався з командою своїм звичаєм:

— Тихої погоди, багатої риби!

Після того спитав про мотор. Виявилось, що Левко з мотором ще не закінчив, роботи лишалося на дві-три години, але до завтра він легко впорається.

— Сьогодні, хлопці, сьогодні вирушимо, — заявив шкіпер.

Несподівана зміна планів здивувала команду шхуни, а разом і Тимоша.

— Ми ж сьогодні збиралися дома ночувати, — сказав Андрій.

— Де ж ти риби наловив? — жартівливо спитав Тиміш.

— Є новий вантаж, — відповів шкіпер. — А рибу, хоч і мало, заберемо. Завтра надвечір до вас навідаємось, аби нової наловили.

— А який вантаж, дядьку Стах? — поцікавився моторист.

— Дві бочки піску.

— Та не жартуйте. Справді кажіть...

— Я, хлопче, не жартую, зараз підійдемо до пристані й візьмемо дві бочки піску. Треба терміново приставити їх у порт.

Всі, за винятком Бойчука, здивовано дивилися на свого шкіпера. Бойчук з виглядом, який свідчив, що він догадався, в чому справа, ніби стверджуючи слова шкіпера, кивнув головою.

— Що ж це за пісок і на який біс він кому здався? — поцікавився Андрій. — Хіба в порту свого піску нема?

— Маю замовлення, — відповів Очерет, — а що воно та до чого, можу не цікавитись... Проте кажуть, що то золотий пісок.

— Справді золотий? — підскочив Тиміш. — У нас теж казали, але ніхто не вірив...

— Так, золотий, — протяг шкіпер, позираючи на свою команду і слідкуючи за тим, яке враження справили його слова на товаришів. І побачив, що ніхто з команди йому не вірив.

III. ЮНГА

На нашому південному морі дуже мало островів. Їх щонайбільше набереється десятків зо два вздовж північно-західного узбережжя. Це все невеличкі, піщані, іноді болотисті, порослі травами, очеретами або кущами шматки ґрунту, одрізані від суходолу неширокими протоками. До цих островів належав і Лебединий. Він ішов паралельно берегу кілометрів на тридцять, але в найширшому місці мав не більше як чотири кілометри. Східна сторона острова поросла густими очеретами та невисокими деревами, в яких гніздилося безліч чайок, мартинів і бакланів, цих неймовірно ненажерливих риболовів, яким рибалки Соколиного висілка зичили різного лиха. Поблизу цих пташиних осель часто траплялися лисячі нори, що йшли глибоко під землею. Лисиць на острові було багато, і почували вони себе там досить безпечно, бо в рибальські садиби навідувалися тільки зрідка зимою, а більшу частину року жили коштом пташиного населення східної частини острова. Рибалки майже не полювали, тому і звірі й птахи жили на острові привільно.

Острів називався Лебединим, бо восени й весною його відвідували тисячами, а деяких років десятками тисяч лебедів, спиняючись тут під час своїх мандрювань з півночі у вирій, а з вирію на північ. Крім того, були перекази, нібито колись на цьому острові жило багато лебедів, поки їх не поперебивали та не розлякали. Але тих часів уже ніхто не пам'ятав.

В середині острова над чималою глибокою бухтою розташувалося чотири десятки рибальських хат. Бухта

звалася Соколиною, виселок теж звався Соколиним. Хто від кого назву перейняв, ніхто не знав.

Крім висілка, на острові розмістилися ще дві оселі: хата інспектора рибного нагляду Якова Ковальчука, що стояла приблизно кілометрів за два на схід від висілка, і маяк на західному кінці острова. Від маяка в море виходила піщана коса, яка закінчувалась довгою грядою підводного каміння. Головно через те каміння тут і поставлено маяк. У темні ночі вогник маяка виднівся за десять-двадцять миль, коли ж околицю огортав туман, на маяку ревіла сирена, звук якої долітав аж до Соколиного висілка.

В сонячні дні далеко з моря видно було білу вежу маяка і такий самий білий, чистенький будиночок, що прилип до неї. В тому будинку жив з родиною наглядач маяка Дмитро Пилипович Завірюха. В тому ж будинку народився його син Марко. Марко був середущий у родині. Старша сестра Марія, одружена з рибалкою, вже три роки жила в Соколиному. Тепер на маяку лишалися батько, мати, старий дід Махтей — материн батько — та восьмилітній брат Грицько.

Марко до п'ятнадцяти років не був ніде за межами острова. З десяти років він учився в школі, в Соколиному, де всі класи вів один учитель, бо учнів у школі було щось понад тридцять, а в п'ятому, шостому, сьомому класах — по одному, по два. В п'ятнадцять років Марко вперше залишив острів. Він їздив разом з учителем у село Зелений Камінь, розташоване на суходолі, кілометрів за дванадцять від Соколиного, і там склав іспити за сьомий клас. Після закінчення школи, порадившись з батьком, хлопець вирішив вступити юнгою на якусь шхуну, поплавати рік-два, а потім з практичним досвідом вступити до морехідного технікуму.

В цей час Стах Очерет шукав на «Колумб» нового юнга, бо його юнга перейшов на океанський пароплав.

Стах охоче погодився прийняти до себе Марка, якого добре знав, бо на Лебединому острові всі добре знали один одного. Маркові визначили зарплату, харчі і спецодяг. Хлопця це цілком задовольняло. До його обов'язків входило готувати їжу для команди й рибалок, коли вони бували на шхуні, підтримувати чистоту, допомагати, коли можна, стерновому та мотористові і виконувати дрібні доручення шкіпера. Юнга був на шхуні найграмотнішим, тому на нього поклали провадження різних записів, бо сам Очерет дуже неохоче брався до олівця, віддаючи перевагу своїй пам'яті та обрахункам у голові перед усякими записами.

Другий рік працював Марко на «Колумбі». Тепер він часто бував на острові, одвідував на шхуні сусідні рибальські артілі, ближчі пристані і частенько гостював у порту курортного маленького міста Лузани. За цей час юнга кріпко заприятелював з рештою команди і став улюбленцем маленької моряцької родини. Коли треба було, він заміняв стернового або моториста, в плаванні умів орієнтуватися по компасу, зорях та берегах, самостійно ставив паруси і вів шхуну в бажаному напрямі при будь-якому вітрі, пускав і спиняв мотор, розумівся на рибі, яку вони приймали, знав, де і які сіті треба ставити.

Був він обережний, але не боявся вітру і хвиль. Кілька разів за цей час їх захоплював у морі дужий шторм. Одного разу вітер порвав паруси, скінчилося пальне, мотор перестав працювати, і шхуну заливали височезні хвилі. Здавалося, ось-ось її цілком залле або переверне, і стерновий Андрій злякався. Але Стах нагримав на Андрія, вони поставили шхуну проти хвилі і так трималися два дні. Коли шторм почав вщухати і вітер перемигнувся, підняли клівер і помалу допливли до свого острова.

Під час шторму Очерет стежив за юнгою і жодного разу не помітив на його обличчі тіні страху, а в очах вразу розгубленості. За це він високо цинив Марка, хоча ні-

чого не сказав йому, так само як не згадав ніколи жодним словом про переляк Андрія Камбали.

Наближався час, коли Марко мав їхати в велике приморське місто складати іспити до морехідного технікуму, йому лишилося плавати на «Колумбі» три-чотири місяці. Ніхто на шхуні про це не говорив, а коли у когось така думка і з'являлась, відгонив її геть. Не хотілось думати, що доведеться шукати нового юнга.

IV. ТОРІАНІТОВИЙ ПІСОК

«Колумб» підтягли до пристані, де вже стояли дві бочки з піском, про які згадував своїй команді шкіпер. Біля бочок стояв високий літній чоловік. Тепер команда вже знала, що то був далекий родич Стаха Очерета. Багато років тому він залишив Лебединий острів і довго сюди не повертався. Тепер, як розповів шкіпер своїм товаришам, його родич став професором. Цими днями, коли «Колумб» ходив у плавання вздовж узбережжя і затримався там на цілий тиждень, професор Андрій Гордійович Ананьєв приїхав на острів, де збирався провести літню відпустку. Гуляючи по острову, він зацікавився піщаною горою поблизу Соколиного. Він уважно розглянув цей пісок, потім набрав його дві бочки й поспішав одправити до міста на дослідження. Шкіпер дуже коротко пояснив це своїм товаришам і додав, що професор поїде разом з ними.

Коли шхуна причалила бортом до пристані, на неї вкотили бочки з піском.

В цей час до професора підійшла дівчина. Незважаючи на вечірні сутінки, Марко впізнав свою супутницю під час зливи. Вона прийшла у плащі, на ногах у неї були гумові боти, а в руках — чемодан і сумка.

«Його дочка», — подумав юнга.

Виявилось, що професор з дочкою їдуть шхуною у Лузани. Коли дівчина ступила на шхуну, Марко чомусь зні-

яковів, сховався за рубку й почав там куховарити. Він мусив поспішати з вечерею. Зважаючи на те, що на шхуні були пасажери, він вирішив додати до макаронів ще юшку з кефалі. Юшка з кефалі була улюбленою стравою рибалок. Маркові хотілось у всьому блиску виявити свої таланти кулінара. Поставивши гріти воду, він заходився чистити рибу. Не встиг почистити й половини, як поруч нього з'явилась постать дівчини.

— О, у вас справжня кухня! — здивовано промовила вона.

— Камбуз! — відповів Марко, не підводячи голови і ретельно шкребучи ножем рибу, так що луска бризками розліталась на всі боки.

— Ви теж вживаєте корабельних термінів? Я думала, що на рибальських човнах їх не знають.

Марко підвів голову й ображено глянув на дівчину:

— Це ви про «Колумба»? Ми — шхуна, а не човен, — гордо заявив він.

Дівчина пізнала хлопця, з яким кілька годин тому йшла під дощем.

— Це ви? — радісно промовила вона. — Ми з вами сьогодні зустрічалися.

Марко почервонів, але в сутінках цього не було видно. Відповів, що це справді — він.

— Так давайте познайомимось, — запропонувала дівчина. — Я звуся Люда.

— А я — Марко Завірюха.

— Я не сказала свого прізвища, але ви, мабуть, його знаєте — Ананьєва.

Люда взялася допомогти Маркові. Він спочатку відмовлявся, але потім погодився і дав дівчині довгого ножа та старий мішок замість фартуха. Вона чистила рибу вправно і швидше за Марка. Розмовляли вони мало, але дівчина сповістила юнгу, що вона знає, як готувати рибу смажену, рибу з підливою, відварну з картоплею, риб'ячий холодець, рибу мариновану, рибу фаршировану,

риб'ячі котлети і ще п'ять чи шість способів. Крім того, уміє готувати шашлики та чебуреки. Готувати їх навчив її батько, який дуже любить ці страви. Марко незабаром переконався, що вона не хвалиться, бо готування риб'ячої юшки й макаронів дуже швидко перейшло до рук Люди.

Поки Люда з Марком порались на камбузі, шхуна рушила і відійшла від берега. Стах сам став до стерна. Вправно маневруючи, він вивів «Колумб» лише під клівером з бухти в море. Потім матрос підняв парус, і шхуна легко подалась на схід, погойдуючись на хвилях. Вітер віяв легенький, і здавалося, що він от-от вщухне. Левко порався біля мотора і обіцяв не пізніше як за півтори години або й менше закінчити ремонт. Уже зоріло небо, і Стах вів «Колумб», керуючись зорями та маяком, вогник якого то засвічувався, то згасав, даючи два довгих і три коротких спалахи з рівними інтервалами.

Професор обережно обійшов рубку й опинився біля дочки та юнги. Він поцікавився, як іде справа з вечерею, і довідався, що за десять хвилин вона буде готова. Професор спитав Марка, чи давно той плаває на «Колумбі», чи ще де плавав, хто він і відкіля. Довідавшись, що юнга син наглядача маяка з Лебединого острова, дуже зрадив, бо знав Маркового батька і навіть колись товаришував з ним. Правда, це було дуже давно, бо востаннє вони зустрічалися років двадцять тому, проте професорові приємно було про ту зустріч згадати.

Марко поцікавився, що то за бочки везе професор і чому так спішно йому треба до міста, що шкіпер не дав їм навіть обсохнути.

— Вештаючись по Лебединому острову, — розповів професор, — я зацікавився піщаною горою і незабаром впевнився, що пісок, з якого вона складається, має дуже цінну речовину — торіаніт. Це мене схвилювало. Річ у тім, що може бути пісок з різною кількістю торіаніту в ньому. Щоб перевірити якості цього торіанітового піску, треба зробити спеціальне лабораторне дослідження. Чому

я так поспішаю вивезти цей пісок? У місті, де я живу, зараз проїздом перебуває відомий спеціаліст у цих справах, професор Китаєв. Я хочу показати йому пісок і разом з ним зробити аналіз. Завтра Китаєв повинен виїхати, а я хочу обов'язково застати його. Як тільки прибудемо в Лузани, я зразу ж пошлю йому телеграму, а сам виїду з першим пароплавом.

Левко тим часом скінчив роботу, і за півгодини мотор зататахкав, даючи хід шхуні.

Але Стах не спустив паруси і, одночасно користуючись слабеньким попутним вітром, прискорював ходу «Колумба».

V. РЕЙС У ЛУЗАНИ

Ранішня прохолода була досить відчутна, і Люда зігнулась калачиком, загортаючись з головою в ковдру. Вона спала на шматку старої парусини, розстеленої на палубі під рубкою моториста. Дівчині снився якийсь неприємний сон, і вона прокинулась. Хтось, поспішаючи, наступив на неї ногою. Розплющила очі, але з-під ковдри не висунулась. Чулося кілька голосів. «Напевно, вже ніхто не спить», — подумала вона і виглянула з-під ковдри. Над собою побачила ясно-голубе, прозоре небо. Звелася на ноги. На сході, просто з моря, визирала половина сонця і освітлювала золотисто-червонястим промінням дрібні хвилі.

Молодою свіжістю пашіло море й повітря. Сонячне проміння надавало блиску очам, а прохолодне повітря, наче ароматний напій, наповнювало легені.

Екіпаж «Колумба» та професор Ананьєв стояли на лівому борту і не звертали уваги на сонце. Їх погляди привертало судно синьо-блакитного кольору, що пливло на віддалі півмилі від шхуни. Невелике, з низьким бортом, з коротким півбаком, двома трубами, маленькими надбудовами — це судно дуже невиразно вирізьблювалось

на фоні моря і неба. Здавалось, якби воно відійшло на мильо-півтори далі, то і розпливлося б у фарбах морської далини. «Військовий корабель», — догадалася Люда.

— Доброго ранку, — привітав юнга. — Подивитися хочеш? — сказав він, простягаючи бінокль.

— Доброго ранку. Дякую. Це військовий корабель?

— Есмінець «Невтомний буревісник». Наш знайомий і приятель.

— Чому?

— Минулого року він виручив нас у відкритому морі, коли «Колумб» під час шторму втратив паруси й залишився без пального.

Есмінець проходив зовсім близько. Люда бачила на палубі корабля кількох моряків.

З капітанського містка, над полубаком, двоє командирів слідкували в біноклі за шхуною. Марко підняв над кормою «Колумба» червоний прапорець, салютуючи «Невтомному». Обидва командири піднесли руки до кашкетів. У відповідь рибалки закричали «ура». Есмінець, виявляючи ввічливість, підняв на їх салют прапор до половини своєї щогли.

Невеличкий військовий корабель промчав швидко, залишаючи за собою розбурханий спінений слід. Люда хотіла полічити, скільки на ньому видно гармат, але так і не встигла цього зробити. Дівчина махнула біленькою хустинкою, і кілька червонофлотців відповіли з корми на її привіт. Дівчина струснула головою і, повернувшись до шкіпера, сказала:

— Він трохи швидше йде, ніж «Колумб».

— Еге! — посміхнувся Стах. — Разів, мабуть, у шість. Здорово йде. Тепер маневри. З якимсь дорученням поспішає.

Шкіпер розповів Людї кілька епізодів з бойової історії «Невтомного», його закінчили будувати другого року першої імперіалістичної війни і одразу ж вирядили в море. Есмінець ходив у розвідку, розставляв міни, зу-

стрічався з ворожими кораблями. Одного разу він вдало торпедував крейсер, одночасно витримав бій проти трьох міноносців і вернувся неушкодженим. Двічі підводні човни пускали у «Невтомного» торпеди, і обидва рази есминець, вдало маневруючи, ухилився від зустрічі з ними. Півтора року щасливо плавав «Невтомний». Якоїсь темної червневої ночі, йдучи під ворожий берег, наскочив на міну. Сильним вибухом у есмінця відірвало корму. Частина команди загинула, головні машини зупинилися, електрика погасла. В корабель ринула вода. Працювали тільки помпи, і всі, хто залишився живий, взялися до них. Почалася напружена боротьба з водою. Коли б помпи перестали працювати хоч на двадцять хвилин, «Невтомний» пішов би на дно. По радіо викликали допомогу. На ранок прийшли два міноносці і взяли понівечений корабель на буксир. Цілий день вони тягли його до свого берега. Командири обох міноносців дивилися на «Невтомного» безнадійно і лаялись за мороку з ним. Вони не вірили, що його вдасться дотягти до берега. Надвечір їх виявили ворожі літаки. Навколо падали бомби. Обидва міноносці відчепили буксирні троси, залишивши потопуючий корабель напризволяще, і кинулися врозтіч. Одна бомба впала на палубу «Невтомного» біля капітанського містка і вбила своїми осколками командира, його помічника та кількох матросів. Командування міноносцем взяв на себе молодий машиніст. Смеркало. Знов цілу ніч команда ні на хвилину не припиняла боротьби з водою. Проте вода у внутрішніх приміщеннях прибувала все більше. На ранок корабель майже по палубу сидів у воді. Зовсім близько виднілися свої береги. Незабаром підійшов сильний буксир і одвів «Невтомного» в порт. Міноносець поставили на капітальний ремонт, команду розіслали по інших кораблях. З ремонту «Невтомний» вийшов аж після громадянської війни. Корму йому прикріпили від іншого есмінця — «Буревісника». «Буревісник» теж загинув на мінах, і від нього залишилась тільки

одна корма. Одремонтований есмінець назвали «Невтомний буревісник». Тепер командиром на ньому був той машиніст, що колись урятував його. У Червоному Флоті «Невтомний» займає перше місце по точності стрільби та швидкості ходу для цього типу кораблів.

Коли Стах Очерет скінчив своє оповідання, «Невтомний» уже зник на обрії, а з протилежної сторони показала бухта з білими будиночками на берегах. «Колумб» наближався до порту Лузани.

Біля пристані стояв маленький пасажирський пароплав «Пенай». Цей пароплав уже років сорок чи п'ятдесят курсував між Лузанами та більшими недалекими портами. Ось і зараз він приставив сюди курортників у санаторії та будинки відпочинку, розташовані на мальовничому узбережжі, прославленому своїми «золотими» пляжами та помірною глибиною морського дна. «Колумб» пройшов повз пустельні ще пляжі, обминув пасажирську пристань та «Пенай», зменшив ходу і, лавіруючи між шхунами та шаландами в рибній гавані, став швартуватися до причалу. Андрій і Марко скочили на берег і почали кріпити трос, обмотуючи ним береговий кнехт. Професор поспішав. О дев'ятій ранку «Пенай» відходив з Лузан. Залишалось небагато часу, щоб переправити бочки з піском на борт «Пенай» та купити квитки.

Андрій Ананьєв написав на листку з блокнота телеграму професорові Китаєву і послав з нею Люду на телеграф, а сам пішов до квиткової каси. Там він побачив табличку з трафаретним оголошенням: «Всі квитки на «Пенай» продано».

Професор прохав капітана пароплава дати дозвіл на два квитки — для нього і для дочки. Капітан категорично відмовився.

— Вас я візьму до себе в каюту, а дівчину абсолютно нікуди приткнути. У мене й так на сто пасажирів більше, ніж я можу врятувати, коли на «Пенаї» розірветься котел.

— А чого ж той котел має розірватись?

— Обов'язково колись розірветься, цей же пароплав сучасник Фультона, хоч замість коліс і має гвинт.

Ананьєв розпрощався з рибалками. Люда мусила на «Колумбі» повернутися на Лебединий острів.

Незабаром після того, як «Пенай» відчалив від пристані, «Колумб» теж вийшов у море. Шхуна поверталася назад, тримаючись берега. Гаряче припікало сонце, але море пом'якшувало спеку. Люда і Марко сиділи на палубі й дружньо розмовляли, розповідаючи одне одному різні подробиці власного життя та розпитуючи — Марко про велике місто, де жила Люда, а дівчина про життя на Лебединому острові і рибальські успіхи «Колумба».

VI. АГЕНТ «№ 22»

Увечері, коли електричне світло залляло вулиці міста, повз вітрини ювелірних крамниць повільним кроком ішов сухорлявий високий чоловік років тридцяти п'яти. На ньому добре лежав елегантний сірий костюм, до якого пасував такого ж кольору фетровий капелюх, а на чорному галстуку іскрився фальшивий, — це було видно з розміру, — діамант. Легко ступали ноги в лакових туфлях. Ліва рука тримала грубу палицю, ніби легенький стек.

З виглядом знавця перехожий зупинявся перед вітринами і розглядав виставлені там дорогоцінності, ніби намагаючись визначити їх вартість. Час від часу він нетерпляче позирав на ручний годинник і гуляв собі далі. Коли стрілки показали без двадцяти десять, чоловік звернув у ближчий провулок і вийшов на сусідню вулицю, так само залляту електрикою, але без вітрин, без крамниць і загалом досить пустельну порівняно з тільки що згаданою, хоча поліщаїв тут виднілося значно більше.

Чоловік з палицею обійшов майже навколо великий семиповерховий будинок, зійшов сходами до парадних

дверей і натиснув кнопку дзвінка. Двері відчинилися, чоловік увійшов у них, одночасно витягаючи з кишені жилета папірець. Жандарм уважно оглянув перепустку і дозволив пройти далі. Високий, проминувши кількох варткових, зайшов у велику кімнату, де застав лише двох людей. Один з них був секретар, а другий, очевидно, належав до кола рідких, але регулярних одвідувачів цієї кімнати.

Кімната була прийомною поруч ділового кабінету начальника таємно-розвідувальної служби.

— Мені призначено на десять, — сказав високий.

Секретар глянув на годинник, стрілки показували без двох хвилин десять.

— Заждіть кілька хвилин. Шеф уже питає про вас.

Ждати довелося недовго. В п'ять на одинадцять секретар вийшов з дверей кабінету і промовив:

— Номер двадцять два, зайдіть до начальника.

«Номер 22» зайшов. Це був діловий кабінет. За стіною знаходився інший, парадний, кабінет з іншою прийомною, іншим секретарем, комфортабельно обставлений для нечисленних офіційних прийомів. В ньому ж приймали незасекречених співробітників. Основна ж, головна діяльність начальника відбувалася в діловому кабінеті.

«Номер 22» увійшов у кабінет без капелюха і, витягнувши руки по швах, непорушно зупинився біля дверей.

— Підійдіть ближче і сідайте, — промовив голос ввічливо і одночасно наказуючи. Цей голос належав начальникові, що його лисина та окуляри виблискували в затінку зеленого абажура. Освітлення кімнати навмисне було зроблено так, щоб відвідувач був цілком освітлений, а той, хто приймав, ховав своє обличчя й враз очей в затінку абажура.

— Ваша відпустка сьогодні скінчилася, — сказав начальник. — Вам, талановитий молодий чоловіче, щастить. Сьогодні ви дістанете відповідальне й цікаве

завдання, його був одержав агент «номер 214», з яким ви працювали минулого року, але його при переході кордону... вбито.

Начальник слідкував за враженням від цього повідомлення. Але ніщо не змінилося на обличчі підлеглого. Хіба, майже непомітно, над очима піднялися вії.

— Вам доведеться перебратися в Росію. Російську мову ви знаєте, ви ж майже десять років жили там, а потім скінчили тут російську гімназію. Правда, в Росії ви були після того лише двічі як турист, але були досить довгий час. Останній раз, здається позаторік, ви провели там чотири місяці.

— Так.

— Насамперед я ознайомлю вас із справою, яка цікавить нашу службу. З однієї радянської газети ми дізналися, що професор геохімії Ананьєв знайшов на невеличкому Лебединому острові значні запаси торіанітового піску. Вам треба перед від'їздом кілька днів приділити геологічній літературі та одержати спеціальну консультацію. Коротко значення торіанітового піску я можу вам пояснити: з нього можна добувати багато гелію, значно більше, ніж з монацитового піску, а ви, очевидно, знаєте історію монацитового піску. Перед війною німецькі пароплави, що йшли до Бразилії з вантажами, мусили повертатися назад порожнем. Для баласту вони вантажили в свої трюми монацитовий пісок і вивантажували його в своїх портах. Коли почалася війна, грізні велетні дирижаблі часто гинули від маленької запальної кулі, бо досить було однієї іскри, щоб вибухнув водень, яким наповнювали оболонку дирижабля. Ви знаєте, що незабаром німецькі дирижаблі здивували ворогів. У дирижаблі влучали снаряди, але повітряні кораблі не вибухали, а спокійно летіли далі. Чому так? Тому, що їх оболонки наповнювали вже не воднем, а гелієм, добутим з монацитових пісків. А гелій — не займається. Ну, а тепер наші хіміки виявили, що гелій має значення у військовій справі не

лише для заповнення дирижаблів. На жаль, за кордоном знають, що на наших останніх підводних човнах встановлюють нові двигуни, які працюють вибухами гримучого газу, що добувається безпосередньо розкладанням води на кисень та водень за допомогою електролізу. Ці двигуни дають змогу набагато зменшити вагу підводних човнів та збільшити швидкість їх ходу й час перебування під водою. Човни з такими двигунами втричі сильніші за човни, які рухаються під водою з допомогою електроаккумуляторів, а над водою — звичайними дизелями. Отже, за кордоном дещо про це знають, але не знають конструкції двигунів та того, що для спалювання в них гримучого газу потрібний гелій. Більше про значення гелію я нічого не скажу. Техніка цієї справи — таємниця. Коли Радянська Росія матиме значну кількість власного гелію... ви знаєте, досі гелій мають лише Сполучені Штати і за кордон його майже не продають.

Отже, коли більшовики матимуть багато гелію, вони, по-перше, наповнюватимуть ним свої дирижаблі, а по-друге, ми не гарантовані, що вони не догадаються використати гелій так, як використовуємо ми. Нарешті, треба сказати, що хоча гелію в торіаніті є значна кількість, проте інженери досі не розв'язали технологічної проблеми, як його добувати з торіаніту заводським способом. Якби цю проблему розв'язали в нас, то, можливо, ми змогли б організувати добування гелію з торіанітового піску, невелика кількість якого зустрічається на островах Індійського океану. В радянській газеті, в тій самій замітці, коротко згадується, ніби професор Ананьєв цю проблему майже розв'язав. До речі, ось вам та замітка.

Начальник подав агентові газетну вирізку і, поки той читав її, задумливо розглядав довгі нігті на своїх пальцях.

— Отже, слухайте далі. Нам потрібно, щоб смілива людина пробралася в Росію. Там треба обережно зв'язатися з нашим постійним уповноваженим при посольстві, познакомиться з професором Ананьєвим, одвідати Лебеди-

ний острів і обов'язково зірвати видобуток торіанітового піску. А найголовніше — дістати в Ананьєва його проект добування гелію і знищити автора проекту. Ясно?

— Так. Яким способом я мушу перебратися через кордон?

— Одержите американський паспорт. В Росії наш уповноважений видасть вам фальшивий радянський паспорт. Докладний план своєї подорожі подасте мені завтра. Післязавтра виїдете. Бажаю успіху. На все краще.

Начальник підвівся з крісла. Агент теж устав, витяг руки по швах і вклонився.

— До побачення, пане начальнику.

Двері кабінету зачинилися за агентом.

VII. ЗМАГАННЯ

«Колумб» прибув черговим рейсом до Соколиного. Марко одразу побіг шукати Люду, бо привіз їй листа від батька. Листа передав капітан пароплава «Пеней», що заходив у Лузани. Юнга знайшов дівчину на пляжі в товаристві рибальських дітей та підлітків. Одні з них засмажували на сонці свої вже з самої весни чорні тіла, другі не вилазили з води, плаваючи різними способами та здіймаючи стовпи бризок. Серед дітей, що гралися в піску, Марко побачив брата Грицька. Сестра часто забирала малого в Соколиний виселок. Тут у Грицька було багато товаришів і товаришок.

Хлопчик радісними вигуками привітав брата й покликав до себе подивитися на візерунок, складений ним з морських камінців та черепашок. Марко пообіцяв зробити це згодом, а поки що пішов до перевернутого старого каюка, де сиділа в купальному костюмі, спиною до сонця, Люда. Коли він гукнув її, дівчина швиденько обернулася, очі привітно блиснули, і вона простягла Маркові руку. Діставши листа, Люда зраділа, схопилась на ноги